

ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΟ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟ ΦΥΛΟ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΜΑΘΗΤΡΙΕΣ-ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΕΣ-ΔΙΕΥΘΥΝΤΡΙΕΣ

Ελένη Πατσιατζή

Msc Εκπαίδευση και Ανθρώπινα Δικαιώματα

Υποψήφια Διδασκώρισα Ιστορίας

elenhpatsiatzi@gmail.com

*Υψώνω τη φωνή μου,
όχι για να φωνάζω,
αλλά για να ακουστούν όλοι
όσοι δεν έχουν φωνή.
Δεν μπορούμε να πετύχουμε κάτι,
όταν οι μισοί από εμάς μένουν πίσω
Μαλάλα Γιουσαφζάι*

Θα ήθελα να ευχαριστήσω το Μουσείο Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης για την ευκαιρία που μου δίνει, μέσω της συνεργασίας του με τον Όμιλο για την Ιστορική Εκπαίδευση στην Ελλάδα, να παρουσιάσω απόψε τις δυνατότητες που μας δίνει η ένταξη της οπτικής του φύλου στη διερεύνηση της Ιστορίας των Σχολείων.

Ο κύκλος επιμορφωτικών συναντήσεων που έχει προηγηθεί έχει αναδείξει όλα τα μεθοδολογικά εργαλεία που οι διδάσκουσες και οι διδάσκοντες δύνανται να έχουν στη διάθεσή τους ώστε να διερευνηθεί τόσο το διαθέσιμο αρχειακό υλικό όσο και το υλικό που μπορούν ομαδοσυνεργατικά να συγκεντρώσουν οι μαθήτριες και οι μαθητές μέσω προφορικών μαρτυριών και οπτικού υλικού (φωτογραφίες, κειμήλια κ.ά) αναζητώντας την ιστορία του σχολείου τους. Η παρούσα εισήγηση δεν θα επεκταθεί περισσότερο στα ζητήματα αυτά αλλά, στηριζόμενη στην προϋπάρχουσα γνώση, θα επιδιώξει να αναδείξει την αναγκαιότητα/ δυνατότητα να συμπεριληφθεί και η οπτική του φύλου στην ανάλυση του υλικού.

Στο πλαίσιο αυτό, η σύνολη προσέγγιση θα είναι στο πλαίσιο της φεμινιστικής παιδαγωγικής. Τι σημαίνει αυτό; Σημαίνει ότι συνεργατικά -και πάλι- οι μαθητές και οι μαθήτριες θα κληθούν, συμμετέχοντας ισότιμα και δημοκρατικά, να κατανοήσουν το θέμα της έμφυλης διάκρισης, να επεξεργαστούν κριτικά το υλικό διαπραγμάτευσης, να ανταλλάξουν απόψεις και να μάθουν να αμύνονται απέναντι σε κάθε πρακτική που λειτουργεί κυριαρχικά ώστε να υπερασπίζονται, ως μελλοντικά πολιτικά υποκείμενα, το δικαίωμα στη διαφορετικότητα και στην ισότητα. Η οπτική του φύλου δύναται να συμβάλει σημαντικά στην ενίσχυση της πολιτικής κοινωνικοποίησης των

μαθητών και των μαθητριών περιορίζοντας στο μέλλον τον κίνδυνο αυταρχικών παρεκτροπών μέσω της ενίσχυσης της ενεργούς πολιτεϊότητας. Με τρόπο βιωματικό, η σχολική τάξη θα συνδεθεί ουσιαστικά με ζητήματα που απασχολούν τη σύγχρονη κοινωνική και πολιτική ζωή, όπως είναι οι έμφυλες διακρίσεις και θα αναπτύξει συμπεριφορές που θα ενισχύσουν τόσο τα κορίτσια όσο και τις θηλυκότητες, δηλαδή τα υποκείμενα εκείνα που συχνά στη συμπεριφορά τους έχουν χαρακτηριστικά τα οποία στερεοτυπικά αποδίδονται στο γυναικείο φύλο, όπως είναι η ευαισθησία, η ενσυναίσθηση, η ταπεινότητα, η πραότητα.

Ειδικότερα, η προσπάθεια ενδυνάμωσης των κοριτσιών, με χρήση μιας φεμινιστικής παιδαγωγικής είναι σύμφωνη με τη στοχοθεσία (*Millennium Development Goals*) της Ουνέσκο (UNESCO, 2005) για την προώθηση μιας κοινωνικής πολιτικής προώθησης της ισότητας μεταξύ των φύλων, ώστε τα μελλοντικά πολιτικά υποκείμενα να αναγνωρίζουν την ανάγκη έμπρακτου σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Μην ξεχνάμε ότι στο δυναμικό περιβάλλον της σχολικής κοινότητας καθημερινά διαμορφώνονται και αναπαράγονται πρακτικές φύλων καθώς οι μαθητές και οι μαθήτριες διαπραγματεύονται τις έμφυλες ταυτότητές τους ενώ και το καθηγητικό προσωπικό επηρεάζει με τη συμπεριφορά και το παράδειγμά του αυτή τη διαπραγμάτευση. Άλλωστε, τόσο οι καθηγητές όσο και οι καθηγήτριες, είναι έμφυλα υποκείμενα που λειτουργούν εντός του πλαισίου της επιβεβλημένης κοινωνικής νόρμας την οποία και αναπαράγουν. Ο χώρος του σχολείου είναι ο χώρος όπου δομούνται και αναπαράγονται νοήματα και πρακτικές που διαμορφώνουν τις έμφυλες ταυτότητες των εφήβων. Το σχολείο, βέβαια, αναπαράγει τις ήδη υπάρχουσες κοινωνικές δομές που εξακολουθούν να ευνοούν σε σημαντικό βαθμό την ανδρική κυριαρχία. Νομίζω πως όσοι/ες εργαζόμαστε σε αυτά έχουμε βιώσει περιστατικά έμφυλης βίας που ουσιαστικά αποτελούν αντανάκλασεις, απηχήσεις, του ευρύτερου κοινωνικού πλαισίου στον μικρόκοσμο κάθε σχολικής μονάδας. Το ίδιο αυτό, όμως, δηλαδή το σχολείο, δύναται να είναι και το πεδίο διαμόρφωσης τάσεων αποδόμησης των κυρίαρχων στερεοτύπων και προώθησης της έμφυλης ισότητας. Σε αυτό προσβλέπουμε μέσω της εναλλακτικής, έκκεντρης, επιλογής της οπτικής του φύλου, η οποία δύναται να βοηθήσει τα παιδιά,

- Να αναπτύξουν την «ενσυναίσθηση» [να κατανοούν τη θέση του άλλου και τις διαφορές (otherness)]
- Να μπορούν να ανιχνεύουν στερεότυπα και προκαταλήψεις όχι μόνο σε εθνικό και φυλετικό επίπεδο αλλά και σε έμφυλο
- Να κατανοούν πως το σχολείο τείνει να διαθλά και να αναπαράγει την έμφυλη ανισότητα που προϋπάρχει εκτός αυτού (Spender & Sarah 1980)
- Να αναστοχασθούν πάνω στις επαγγελματικές τους επιλογές (Σιδηροπούλου-Δημακάκου 1997)
- Να συνειδητοποιήσουν πως η έμφυλη ασυμμετρία συμβάλλει στη διαίωνηση των κοινωνικών αντιθέσεων

Ας μου επιτραπεί, στο σημείο αυτό μια σύντομη εισαγωγή για την ένταξη του φύλου στην ιστορία των επιστημών. Δεν θα αναφερθώ στους σημαντικούς αλλά και γνωστούς φεμινιστικούς αγώνες για την κατάκτηση της ισότητας αλλά στην αλλαγή επιστημονικού παραδείγματος, από τη δεκαετία του 1960 κι εξής όταν σημαντικοί στοχαστές όπως ο Κουν και ο Φουκό, ανέδειξαν την

παραδοσιακή, ανδροκρατική άρθρωση της επιστημονικής γνώσης, η οποία έδειξαν πως είναι κοινωνικά κατασκευασμένη, όπως και το φύλο (Κατσιαμπούρα 2008: 152). Ο φεμινιστικός κριτικός λόγος στις επιστήμες θεμελιώθηκε στη διττή αρχή ότι τόσο το φύλο όσο και η επιστήμη είναι κοινωνικά κατασκευασμένες κατηγορίες (Fox Keller 1985:3). Χωρίς να επιμείνω στις ποικίλες και ενδιαφέρουσες εκφάνσεις της φεμινιστικής σκέψης των τελευταίων δεκαετιών (όπως είναι ο φιλελεύθερος φεμινισμός, ο μαρξιστικός, ο ριζοσπαστικός) να τονίσω μόνο πως, όπως αναφέρει η Τ. Μπάτλερ, «το φύλο είναι πράττειν», δηλαδή συνίσταται από μια σειρά επιτελέσεων, κοινωνικά κατασκευασμένων που ορίζουν τι νοείται ως «θηλυκότητα» και τι ως «ανδρισμός».

Το κοινωνικό φύλο περιγράφει τα χαρακτηριστικά που οφείλει να φέρει το κάθε βιολογικό φύλο (άνδρας-γυναίκα) στον εκάστοτε κοινωνικό σχηματισμό, εννοιολογείται δηλαδή, ως πολιτισμική και κοινωνική κατασκευή, με συγκεκριμένο κάθε φορά αλλά και μεταβαλλόμενο περιεχόμενο στην ιστορικότητά του (Αβδελά 2003). Οι επιτελέσεις του φύλου, κατασκευασμένες εντός συγκεκριμένου κοινωνικού, άρα και ιστορικού πλαισίου, είναι διαρκείς εντός του σχολικού περιβάλλοντος, ήδη από το νηπιαγωγείο, για να μην αναφερθώ και στο οικογενειακό περιβάλλον που επιβάλλει από πολύ νωρίς τι είναι αποδεκτό για τα κορίτσια και τι για τα αγόρια (ας σκεφθούμε εδώ, π.χ. τα έμφυλα κριτήρια με βάση τα οποία επιλέγονται τα παιχνίδια ή τα ρούχα των παιδιών ήδη από τη βρεφική ηλικία). Άρα, το φύλο δεν είναι μια παράσταση που ένα προϋπάρχον υποκείμενο επιλέγει να παίζει, αλλά είναι επιτελεστικό με την έννοια ότι συγκροτεί σαν αποτέλεσμα το υποκείμενο ακριβώς εκείνο που φαίνεται να εκφράζει (Αθανασίου, 2006).

Νομίζω πως στο σημείο αυτό μπορούμε να εξετάσουμε λίγο πιο αναλυτικά τη διάκριση ανάμεσα στο βιολογικό φύλο (sex) και στο κοινωνικό (gender). Το κοινωνικό φύλο (gender), ως όρος εισήχθη για πρώτη φορά από την Αν Όκλεν στο έργο της *Sex, Gender and Society* (1972). Στην ελληνική γλώσσα δεν υπάρχει αντίστοιχη με την αγγλοσαξονική δυνατότητα προσδιορισμού των όρων, γι' αυτό πριν από τον όρο «φύλο» οφείλουμε να διασαφηνίζουμε αν αναφερόμαστε στο βιολογικό ή στο κοινωνικό. Σύμφωνα με τον ορισμό της ιστορικού Joan W. Scott, «το κοινωνικό φύλο ή έμφυλη ταυτότητα (gender) είναι η κοινωνική κατηγορία που επιβάλλεται σε ένα βιολογικά έμφυλο σώμα» (Σκοτ, 1997). Ωστόσο, είναι σημαντική και η παρατήρηση πως συχνά ο όρος «φύλο» ταυτίζεται με τη γυναίκα (Χαντζαρούλα, 2012).

Κομβική, επομένως, είναι η σημασία αυτής της διάκρισης, κάτι που άλλωστε το διδάσκουμε στα παιδιά και μέσω των μαθημάτων των κοινωνικών επιστημών αλλά και μέσω του μαθήματος της Λογοτεχνίας στην Α΄ τάξη του Λυκείου, και πιο συγκεκριμένα στη θεματική ενότητα «Φύλα και Λογοτεχνία». Τα παιδιά, δηλαδή, στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ήδη γνωρίζουν αυτό που εμάς μάς έμαθε η Σιμόν ντε Μποβουάρ, ότι «γυναίκα δεν γεννιέσαι αλλά γίνεσαι». Είναι, δηλαδή, σε γενικές γραμμές ενήμερα ότι το φύλο είναι μια κοινωνική κατασκευή που αλλάζει ανάλογα με το πολιτισμικό - ιστορικά προσδιορισμένο- πλαίσιο, ότι βάση αυτής της κοινωνικής κατασκευής είναι η έμφυλη ασυμμετρία, δηλαδή η ιεραρχικά υποδεέστερη θέση των γυναικών, ενδεχομένως και να υποψιάζονται ότι ο κοινωνικός ρόλος είναι εκείνος που προηγείται κι όχι η βιολογική/ανατομική διαφορά, δηλαδή πως είναι προδιαγεγραμμένη η νόρμα πολύ πριν γεννηθούν. Δηλαδή, σε γενικές γραμμές έχουν ενημερωθεί πως το σώμα τους είναι βιολογικά έμφυλο και πως η έμφυλη ταυτότητα επιβάλλεται σε αυτό κοινωνικά. Αν, δε, είναι κορίτσια τότε η έμφυλη διαφορά οδηγεί στην γυναικεία υποτέλεια. Αν είναι αγόρια οφείλουν να αποδεικνύουν διαρκώς την «αρρενωπότητά» τους, με συμπεριφορές πιο δυναμικές ή/και βίαιες.

Αν και το φύλο, ως αναλυτική κατηγορία λείπει από τα σχολικά εγχειρίδια, στην καθημερινότητά τους τα παιδιά έχουν, σε σημαντικό βαθμό, κατανοήσει πως το κοινωνικό φύλο μπορεί να λειτουργεί με τους πολλαπλούς του ρόλους, εξαιρετικά επιβαρυντικά για τα φύλα επιβάλλοντας πολύ συγκεκριμένες νόρμες από τις οποίες όποιος/-α αποκλίνει οδηγείται στον στιγματισμό και στην κοινωνική περιθωριοποίηση. Να τονίσουμε εδώ πως η έμφυλη ταυτότητα είναι μόλις μία από τις πολλαπλές ταυτότητες που μας χαρακτηρίζουν και πως διαπλέκεται με την εθνοτική, την ηλικιακή κλπ και βέβαια πως είναι και αυτή ρευστή, δηλαδή δύναται να τροποποιηθεί ή να αλλάξει κατά τη διάρκεια του βίου.

Η μελέτη του φύλου (gender studies), μόλις τις τελευταίες δεκαετίες άρχισε να εντάσσεται στα ελληνικά πανεπιστημιακά τμήματα, ιδίως της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και της προσχολικής αγωγής. Αλλά και στις λεγόμενες «καθηγητικές σχολές», τα Πανεπιστήμια Θεσσαλονίκης, Ιωαννίνων και Κρήτης είναι μερικά μόνο από αυτά που έχουν εντάξει τις σπουδές φύλου τόσο σε προπτυχιακό όσο και μεταπτυχιακό στάδιο. Ωστόσο, στο εξωτερικό, πολύ νωρίτερα, οι σπουδές φύλου είχαν ήδη συμβάλει στην άσκηση κριτικής για τη μεροληπτική στάση των επιστημών έναντι των γυναικών (ας θυμηθούμε πόσο πολύ τα ελληνικά πανεπιστήμια καθυστέρησαν να δεχθούν γυναίκες στα τμήματά τους), στην ανάπτυξη του προβληματισμού για την ηγεμονική θέση των ανδρών επιστημόνων ακόμα και σε ζητήματα που σχετίζονταν με τη γυναικεία ψυχολογία, τη μητρότητα κ.ά. αλλά και στην άσκηση σημαντικής κριτικής γενικότερα στον θετικισμό.

Στο σημείο αυτό, μετά τη σύντομη αυτή εισαγωγή, νομίζω πως μπορούμε να μεταβούμε στον χώρο της ιστοριογραφίας και στη χρήση του φύλου ως αναλυτικής κατηγορίας. Είναι ήδη γνωστή η χρήση του όρου HERSTORY για την ανάγκη να αναδειχθεί η αποσιωπημένη ιστορία των γυναικών. Με τον όρο «αποσιωπημένη» εννοώ πως στο πλαίσιο της παραδοσιακής ιστοριογραφίας απουσιάζουν οι αναφορές στη συμβολή των γυναικών στην οικονομική, κοινωνική, πολιτική ζωή και στον πολιτισμό. Να κάνω εδώ μια παρένθεση και να θυμίσω- σε όσους/ες την είχαν ενδεχομένως παρακολουθήσει- τη διαδικτυακή ημερίδα του Ο.Ι.Ε.Ε. (Νοέμβριος 2020) για την αποσιώπηση της συμβολής των τόσο στα επίσημα σχολικά ιστορικά εγχειρίδια όσο και γενικότερα στον χώρο του σχολείου. Αιώνες τώρα η ιστορία γράφεται από άντρες και περιγράφει δράσεις και αποφάσεις αντρών, σαν να αποτελείται η ανθρωπότητα από ένα και μόνο φύλο. Ακόμα και στα σχολικά εγχειρίδια βυζαντινής ιστορίας όταν υπάρχει πρωτογενής πηγή προερχόμενη από το έργο της Άννας Κομνηνής, δεν γίνεται εύκολα σαφές στα παιδιά, ότι εκτός από την ιδιότητα της κόρης του Αλέξιου, η ίδια ήταν και ιστοριογράφος. Οφείλουμε, ωστόσο, να παραδεχθούμε ότι συμβαίνουν αλλαγές στις νοοτροπίες και στις στάσεις, έστω και με αργούς ρυθμούς και διαρκώς πολλαπλασιάζονται οι ποσοτικές και ποιοτικές έρευνες σχετικά με το φύλο και την εκπαίδευση (έρευνες γύρω από τις στάσεις των εκπαιδευτικών, τις επαγγελματικές επιλογές των κοριτσιών, τη γυναικεία εργασία κλπ).

Από τα προηγούμενα συνάγεται εύκολα το συμπέρασμα ότι το φύλο, διεθνώς αναγνωρισμένο εργαλείο ανάλυσης, μπορεί να συμβάλει σημαντικά στην καλλιέργεια της έννοιας της ενεργού πολιτειότητας, στην ανάπτυξη της ενσυναίσθησης, στην καταπολέμηση των προκαταλήψεων και των στερεοτύπων, στην ενδυνάμωση των κοριτσιών ώστε οι επιλογές ζωής τους, και δη οι επαγγελματικές, να μη γίνονται πια με κριτήρια που σχετίζονται με το φύλο τους καθώς μπορούν να αντιληφθούν ευκολότερα ότι είναι κι εκείνα πολιτικά υποκείμενα και πως δεν είναι αποκλειστικός σκοπός της ύπαρξής τους η μητρότητα, όπως συνέβαινε στο παρελθόν. Ήδη, τις

τελευταίες δεκαετίες, ο εκδημοκρατισμός της κοινωνίας αλλά και οι φεμινιστικοί αγώνες οδήγησαν στην ενδυνάμωση πολλών κοριτσιών τα οποία επέλεξαν και επιλέγουν να σπουδάσουν σε σχολές οι οποίες στο παρελθόν θεωρούνταν ανδροκρατούμενες (πχ. Πολυτεχνικές σχολές ή σχολές Θετικών Επιστημών αλλά και σπουδές σε τεχνικά επαγγέλματα). Τα κορίτσια αυτά σημειώνουν εξαιρετικές επιδόσεις σε μαθήματα που παλαιότερα «δεν σκάμπαζαν» (για να θυμηθούμε στερεοτυπικές εκφράσεις του παρελθόντος).

Ωστόσο, θα ήταν λάθος μας να υποτιμήσουμε τις ισχυρές αντιστάσεις του συντηρητικού κοινωνικού σώματος. Υψηλό εξακολουθεί και σήμερα να παραμένει το ποσοστό των κοριτσιών στα παιδαγωγικά και καθηγητικά τμήματα, ιδίως των ανθρωπιστικών επιστημών, αναλογικά προς το αντίστοιχο ποσοστό των αγοριών που επιλέγουν σταθερά τις Θετικές Επιστήμες (Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη, 1997). Ωστόσο, ενώ διατηρούμε τα στερεότυπα για το επάγγελμα της νηπιαγωγού (εξαιρετικά περιορισμένος ο αριθμός των ανδρών νηπιαγωγών), έχουμε ξεπεράσει σημαντικά τα στερεότυπα για τις θετικές επιστήμες. Όλο και περισσότερες καθηγήτριες μαθηματικών, βιολογίας, φυσικής κ.ά θετικών επιστημών, βρίσκονται στις σχολικές αίθουσες, συγκριτικά με το παρελθόν, αυξάνοντας διαρκώς τον αριθμό των γυναικών που εργάζονται στον συγκεκριμένο κλάδο που ήδη είχε σημαντικό αριθμό γυναικών στις ανθρωπιστικές επιστήμες (Μαραγκουδάκη, 2001). Συχνά η πλειοψηφία στους συλλόγους διδασκόντων αποτελείται από γυναίκες (Γενική Γραμματεία Ισότητας 2005).

Η αναζήτηση, λοιπόν, των γυναικών στα σχολεία, ως μαθητριών, καθηγητριών, διευθυντριών, στο πλαίσιο της αναζήτησης της Ιστορίας του Σχολείου, μπορεί να γίνει μια άκρως ενδιαφέρουσα γνωστική περιπέτεια που θα βοηθήσει τα παιδιά να κατανοήσουν ακόμη περισσότερο την έννοια της ιστορικότητας και των σταδιακών αλλαγών στις στάσεις, στις πεποιθήσεις, στις νοοτροπίες. Κυρίως θα τα βοηθήσει να συνειδητοποιήσουν ότι οι κοινωνικές αλλαγές συμβαίνουν όταν οι άνθρωποι γίνονται υποκείμενα της ιστορικής δράσης, συνειδητοποιούν τη δύναμή τους και μάχονται για το δίκαιο και την ισότητα όλων των μελών μιας κοινωνίας. Η οπτική του φύλου βοηθά τα παιδιά να συνειδητοποιήσουν ότι το κοινωνικό φύλο αποτελεί κοινωνικοπολιτισμική κατασκευή που δεν καθορίζεται από τη φύση ή τις κοινωνικές νόρμες. Το φύλο συγκροτείται από την καθημερινή ζωή, τις διεκδικήσεις και οι ταυτότητες παίρνουν αναζωπυρώνονται από τις σχέσεις των υποκειμένων (Conell, 2006). Εύλογα, ο ρόλος της εκπαίδευσης σε μια τέτοια διαδικασία ενδυνάμωσης και ενεργού πολιτειότητας, δεν μπορεί παρά είναι εξαιρετικά σημαντικός.

Στο σημείο αυτό θα μεταβούμε στην παραδειγματική διδακτική προσέγγιση, μέσα από την οπτική του φύλου, στην Ιστορία του 1^{ου} ΓΕΛ Δραπετσώνας. Στο προβαλλόμενο slide μπορείτε να δείτε τον εξωτερικό χώρο του 1^{ου} ΓΕΛ Δραπετσώνας, ενός σχολείου που λειτουργεί από το 1962 αλλά το συγκεκριμένο κτήριο οικοδομήθηκε επί χούντας, με τις γνωστές προδιαγραφές του Πανοπτικού, για το οποίο μας μίλησε και ο Φουκός. Είναι ένα σχολείο όπου όλοι οι χώροι μπορούν να εποπτευθούν. Έχει μια πολύ ενδιαφέρουσα ιστορία γιατί το συγκεκριμένο κτήριο χτίστηκε σε περιοχή όπου είχαν απαλλοτριωθεί χώροι κατοικημένοι από οικογένειες προσφύγων της Μικρασιατικής Καταστροφής. Οι παράγκες της συγκεκριμένης προσφυγούπολης απαλλοτριώθηκαν στις αρχές της δεκαετίας του 1960 προκειμένου να απομακρυνθεί από την περιοχή το ιδιαίτερα δραστήριο συνδικαλιστικά προσφυγικό στοιχείο. Οι πρόσφυγες αντέδρασαν δυναμικά στη γνωστή «μάχη της παράγκας», αρχές της δεκαετίας του 1960, από την οποία εμπνεύστηκε ο Λειβαδίτης το γνωστό τραγούδι, μελοποιημένο από τον Μίκη Θεοδωράκη για την

Δραπετσώνα. Λόγω των σφοδρών αντιδράσεων των κατοίκων είχαν απομείνει κάποιες, ελάχιστες, περιοχές με προσφυγικές παράγκες. Η δικτατορία έδωσε και σε αυτές τη χαρακτηριστική βολή και σε μια τέτοια περιοχή χτίστηκε το σχολείο, αφού εξαναγκάστηκαν οι κάτοικοι να μεταφερθούν σε άλλες περιοχές, όπως το Δουργούτι ή ο Ταύρος.

Πρόκειται για ένα σχολικό συγκρότημα, σε υποβαθμισμένη περιοχή του Πειραιά του οποίου το μαθητικό δυναμικό στο Γυμνάσιο έχει ένα ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό μουσουλμάνων μαθητριών που δεν συνεχίζουν τη φοίτηση στο λύκειο ενώ τα αγόρια αυτής της μειονότητας είτε σταματούν κι αυτά είτε συνεχίζουν στο ΕΠΑΛ της περιοχής. Οι μουσουλμάνοι της Δραπετσώνας είναι μια άτυπη κοινότητα, με δικό της αναγνωρισμένο χώρο λατρείας, που εργαζόταν στο εργοστάσιο λιπασμάτων της περιοχής και μετά το κλείσιμό του πολλές οικογένειες αντιμετώπισαν σημαντικά προβλήματα επιβίωσης. Στα χρόνια που εργαζόμαι στο λύκειο, ελάχιστα είναι τα κορίτσια μουσουλμάνες που κατάφεραν να σπάσουν, ακόμα περισσότερα, στερεότυπα και να ολοκληρώσουν τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Επίσης, πολλά παιδιά έχουν γονείς οικονομικούς μετανάστες και μέχρι και πέρυσι είχαμε και προσφυγόπουλα. Τα αναφέρω αυτά για να κατανοήσετε τα γκράφιτι που το κοσμούν, όλα με αντιρατσιστικό περιεχόμενο. Προσπαθούμε να έχουμε ένα συμπεριληπτικό περιβάλλον και να αντιμετωπίζουμε ισότιμα όλα τα παιδιά αλλά και με σταθερότητα και αποφασιστικότητα τα περιστατικά έμφυλης βίας που κατά διαστήματα μας απασχολούν, όπως άλλωστε συμβαίνει σε πολλά σχολεία.

Αναζητώντας το φύλο στην ιστορία του συγκεκριμένου σχολείου, μέσα από το αρχειακό υλικό (μαθητολόγια, ποινολόγια κλπ) αλλά και μέσα από προφορικές μαρτυρίες παλιών αποφοίτων αλλά και μελών του συλλόγου διδασκόντων, ποια ερωτήματα προς διερεύνηση, μπορούμε να θέσουμε; Μερικά είναι:

- ✓ Πότε έγινε μικτό το σχολείο;
- ✓ Ποια η αναλογία κοριτσιών-αγοριών;
- ✓ Ποια η αναλογία γυναικών-ανδρών στον Σύλλογο Διδασκόντων;
- ✓ Ποια η αναλογία γυναικών/ανδρών στις ειδικότητες ανθρωπιστικών σπουδών;
- ✓ Ποια η αναλογία γυναικών/ ανδρών στις ειδικότητες θετικών επιστημών;
- ✓ Ποια η αντίστοιχη αναλογία στις υπόλοιπες ειδικότητες;
- ✓ Ποια η αναλογία ανδρών/γυναικών στις διευθυντικές θέσεις;
- ✓ Ποια η ποσόστωση εγγραφής στο ποινολόγιο αγοριών και κοριτσιών;
- ✓ Ποια τα συχνότερα παραπτώματα που καταγράφονται στο ποινολόγιο ανά φύλο;
- ✓ Πόσες φορές υπήρξε τιμωρία αγοριών/κοριτσιών για ζητήματα εμφάνισης;
- ✓ Πόσα κορίτσια εισήχθησαν σε πανεπιστημιακές σχολές και σε ποιες;

Εκκινώντας από αυτά τα ερωτήματα μπορούμε να εξετάσουμε τις διαφορές ως προς τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπιζόταν στο παρελθόν ο μαθητικός πληθυσμός ανάλογα με το φύλο (πόσα

κορίτσια συνέχιζαν στις τελευταίες γυμνασιακές τάξεις, πόσα αποφοιτούσαν;). Εννοείται πως η σύνταξη μαθητικού ερωτηματολογίου και η εμπλοκή των παιδιών στην αρχαιακή έρευνα, με τρόπο ομαδοσυνεργατικό είναι όροι που θεωρούνται απόλυτα δεδομένοι ευελπιστώντας πως μέσα από το υλικό που θα συγκεντρωθεί τα παιδιά θα μπορέσουν, επαγωγικά, να αναχθούν σε συνολικότερες ερμηνείες για τις έμφυλες διακρίσεις στο παρελθόν ακόμη και στον χώρο της σχολικής κοινότητας και να κατανοήσουν βαθύτερα την ανάγκη δημιουργίας ενός συμπεριληπτικού, δημοκρατικού σχολείου που να τα αντιμετωπίζει όλα ισότιμα.

Ακολουθούν μερικές εικόνες από το αρχαιακό υλικό του συγκεκριμένου σχολείου καθώς και έγγραφα από τα οποία μπορούμε να αντλήσουμε υλικό προς διερεύνηση (π.χ. ποσοστό καθηγητριών, ποσοστό μαθητριών, ποσοστό μαθητριών οι οποίες έχουν καταγραφεί στο ποινολόγιο) αλλά και φωτογραφίες μαθητών, καθηγητών και καθηγητριών που μπορούν να συλλέξουν τα παιδιά από συγγενικά τους πρόσωπα, παλαιότερους απόφοιτους και απόφοιτες του σχολείου. Η ανάλυση των εικόνων αυτών (ομαδικές φωτογραφίες ανά φύλο, κορίτσια που υποχρεωτικά φορούν σχολική ποδιά, ανά φύλο γυμναστικές επιδείξεις κ.ά.) μπορεί να προσφέρει πολύ ενδιαφέροντα ερμηνευτικά κλειδιά τα οποία μπορούν να βοηθήσουν ώστε, επαγωγικά, να οδηγήσουν σε συνολικότερες ερμηνείες. Ειδικότερα, ένας σύντομος οδηγός για την ανάλυση του φωτογραφικού υλικού μπορεί να δοθεί στα παιδιά ώστε να βοηθηθούν στην εργασία τους, εστιάζοντας στα συμφραζόμενα κάθε φωτογραφίας (Κόκκινος 1990) και να προκύψουν τα συμπεράσματα.

Ως προς τον αριθμό των γυναικών διευθυντριών, στο συγκεκριμένο σχολείο, το οποίο λειτουργεί ήδη από το 1962, μόλις δύο είναι οι γυναίκες διευθύντριες...

Από τα προηγούμενα προκύπτει πως οι γυναίκες διδάσκουν, βρίσκονται στην τάξη ενώ οι άνδρες διοικούν, βρίσκονται στην εξουσία καθώς η αναλογία ανδρών-γυναικών στην ιεραρχία δεν ανταποκρίνεται στην αναλογία ανδρών- γυναικών στη διδασκαλία (Μαραγκουδάκη, 2001). Φαίνεται πως οι γυναίκες έχουν εσωτερικεύσει τις κυρίαρχες νόρμες, δεν έχουν την τάση ή δεν επιθυμούν στην πλειοψηφία τους να ανεβούν στην ιεραρχία καθώς είναι ιδιαίτερα επιβαρυνμένες και από τους οικιακούς τους ρόλους (μητέρα, οικοκυρά) που τους έχει επιβάλει το κοινωνικό φύλο.

Η εργασία εντός του σχολικού πλαισίου, συμπληρωμένη από προφορικές μαρτυρίες, οικογενειακά κειμήλια (φωτογραφίες, απολυτήρια) εργασίες (όπως οι εκθέσεις παλαιότερων αποφοίτων γύρω από το ζήτημα του επαγγελματικού προσανατολισμού), μπορεί να μας δώσει ακόμα πιο πλούσιο προς διερεύνηση υλικό και να μας οδηγήσει σε ακόμα πιο ενδιαφέροντα συμπεράσματα.

Σας ευχαριστώ!

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αβδελά Έ. (2003). «Ιστορία του φύλου στην Ελλάδα: από τη διαταραχή στην ενσωμάτωση;». Συνέδριο «Το φύλο, τόπος συνάντησης των επιστημών: ένας πρώτος ελληνικός απολογισμός».

Μυτιλήνη: Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας, Μυτιλήνη, 11-12.10.2003

Αθανασίου, Α., 2006. Η φεμινιστική θεωρία και πολιτική μετά την αποδόμηση της ταυτότητας, στο *Gender Trouble*. σ.λ.:Σύγχρονα Θέματα, pp. 62-71.

Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη, Χρ., Μαράτου-Αλιπράντη, Λ. και Α. Καπέλλα (2001). *Εκπαίδευση και Φύλο, Μελέτη Βιβλιογραφικής Επισκόπησης*. Αθήνα: Κ.Ε.Θ.Ι

Connell, W.R., 2006. *Το κοινωνικό φύλο*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο

Κατσιαμπούρα, Γ. (2008). «Το φύλο στην ιστορία των επιστημών». Στο Σκορδούλης Κ. (επιμ.), *Ιστορία και φιλοσοφία των επιστημών της φύσης*. Αθήνα: Τόπος, 151-163

Κόκκινος, Γ., (1990). ‘Νεοτερικότητα ή πραγματικότητα; Ολότητα ή αποσπασματικότητα; Κριτική στάση ή ιδεολογική φόρτιση; Προς μία ανίχνευση των διδακτικών σκοπών του μαθήματος της ιστορίας στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση’, στη *Φιλολογική*, τ.31-32, σ.σ. 26-29.

Μαραγκουδάκη, Ε. (2001) *Η σύνθεση του διδακτικού προσωπικού και ο καταμερισμός εργασίας με βάση τον παράγοντα φύλο κατά το χρονικό διάστημα 1974-1997*. Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος ΦΠΨ, Ιωάννινα: Δωδώνη.

Σιδηροπούλου-Δημακάκου, Δ. (1997). «Εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές των φύλων: Ο ρόλος του σχολικού επαγγελματικού προσανατολισμού». Στο Δεληγιάννη, Β., και Ζιώγου, Σ. (επιμ.) *Φύλο και Σχολική Πράξη: Συλλογή Εισηγήσεων*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 648-662.

Σκοτ, Τ. (1997). «Το φύλο: μια χρήσιμη κατηγορία της ιστορικής ανάλυσης» στο Αβδελά Ε./Ψαρρα, Α. (επιμ.), *Σιωπηρές Ιστορίες: Γυναίκες και Φύλο στην Ιστορική Αφήγηση*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Sharin, S. (2003). *Η Επιστημονική Επανάσταση*. Αθήνα: Κάτοπτρο

Χαντζαρούλα, Π., 2012. Ιστοριογραφικές προσεγγίσεις του φύλου. Στο: Β. Μ. Ε. Π. Βενετία Καντσά, επιμ. *Μελέτες για το φύλο στην ανθρωπολογία και την ιστορία*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια

Fox Keller, E. (1985). *Reflections on Gender and Science*. New Haven and London: Yale University Press

Spender, D. & Sarah, E. (1980). *Learning to Lose: Sexism and Education*. London: The Women's Press.